

Ajalookirjanduse aastapreemia 2016

Käesoleva aasta 13. mail kuulutati Tartu Ülikooli kohviku kaminasaalis välja järjekorras 21. eesti ajalookirjanduse aastapreemia laureaat. Tseremoonia korraldamine oli seekord Tartu Ülikooli ülesanne. Aastapreemiat välja andvate akadeemiliste ja mäluasutuste ring on aja jooksul laienenud¹ ning osalt selle tõttu on suurenenud ka preemia nominentide arv – on ju igal asutusel õigus nimetada oma preemiakandidaate, ja need ei tarvitse kattuda teiste asutuste valikuga. Esitatud raamatud kuuluvad väga erinevatesse žanritesse, käsitlevad erinevaid perioode ja on välja antud erinevaid eesmärke ja lugejaskonda silmas pidades.

Aja jooksul on muutunud üldiseks tõdemuseks, et raamatute hindamine ja preemia võitja väljavalimine tähendab žürii liikmetele mitte ainult mahukat tööd, vaid tihti ka märkimisväärsed siseheitlusi. Selle kõrval kipub aasta-aastalt korraldajatele keerukamaks minema ka hindamiskomisjoni kokkupanek. Aastapreemia statuudi² järgi kuulub komisjoni automaatselt eelmise aasta laureaat, ent ülejäänud komisjoni liikmed tuleb leida doktorikraadiga ajaloolaste hulgast, kes ei ole seotud ühegi nomineeritud raamatu väljaandmisega ei autorina ega mingil muul viisil.

Tänavu hindas raamatuid komisjon koosseisus Piret Lotman (Eesti Rahvusraamatukogu, eelmise aasta ajalookirjanduse aastapreemia laureaat), Kaarel Piirimäe (Tartu Ülikool, Eesti Sõjamuuseum – Kindral Laidoneri Muuseum) ja Tiina Kala (Tallinna Linnaarhiiv).

Konkursile esitati viisteist raamatut (loetletud kronoloogilises järjekorras vastavalt käsitletud perioodile):

- 1) Aivar Kriiska, Mait Kõiv. Maailma ajalugu I. Esiaeg, vanaaeg. Koolibri, Tallinn, 2015.
- 2) Heiki Valk, Silvia Laul, Jaana Ratas. Siksälä kalme. 1. Muistis ja ajalugu; 2. Matuste ja leidude kataloog. Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituut, Tartu, 2014;
- 3) Marika Mägi. Rafala. Idateest ja Tallinna algusest. Argo, [Tallinn], 2015;
- 4) Uurimusi Mati Mandeli auks. Koostanud ja toimetanud Erki Russow (Läänemaa Muuseumi toimetised 18). Haapsalu ja Läänemaa muuseumid, Haapsalu, 2015;
- 5) Kaur Altkoa. 101 Eesti pühakoda. Varrak, Tallinn, 2015.
- 6) Margus Laidre. Domus belli. Põhjamaade Saja-aastane sõda Liivimaal 1554–1661. Argo, [Tallinn], 2015;
- 7) Tori kihelkonnakirikukoostaja kroonika. 17. sajand – 20. sajandi I pool. Koostanud Mait Laas (Randivälja lood 2). Randivälja Külaselts, Tori, 2015;
- 8) Dresdeni ja Peterburi vahel. Kunstnikest kaksikvennad von Kugelgenid. Koostanud Kadi Polli. Eesti Kunstimuuseum, Tallinn, 2015;
- 9) Võitlus näljaga. 19. sajandi näljahädad Eesti külas. Dokumentide kogumik. Koostanud Kersti Lust (Ex Fontibus Archivi Historici Estoniae 4). Rahvusarhiiv, Tartu, 2015;
- 10) Kunstnik ja Kleio. Ajalugu ja kunst 19. sajandil. Koostanud Tiina-Mall Kreem (Eesti Kunstimuuseumi toimetised 10). Eesti Kunstimuuseum, Tallinn, 2015;
- 11) Toomas Karjahärm. 1905. aasta Eestis. Sotsialistid ja terroristid. Argo, [Tallinn], 2015;
- 12) Eestlased ilmasõjas. Sõdurite kirju, päevikuid ja mälestusi Esimesest maailmasõjast. Koostanud Tõnu Tannberg. Rahvusarhiiv, Tartu, 2015;
- 13) Nõukogude Eesti külma sõja ajal. Koostanud Tõnu Tannberg (Eesti Ajalooarhiivi toimetised 23 (30)). Eesti Ajalooarhiiv, Tartu, 2015;
- 14) Meelis Saueauk. Propaganda ja terror. Nõukogude julgeolekuorganid ja Eestimaa Kommunistlik Partei Eesti sovetiseerimisel 1944–1953. SE&JS, Tallinn, 2015;
- 15) Ehitamata. Visioonid uuest ühiskonnast 1986–1994. Näitus Eesti Arhitektuurimuuseumis 24.04.2015–07.06.2015. Koostanud Ingrid Ruudi. Eesti Arhitektuurimuuseum, Tallinn, 2015;

¹ Vt. koostöölepingut eesti ajalookirjanduse aastapreemia väljaandmiseks: http://www.arhiiv.ee/public/Kasutamine/Koostööleping_Ajalookirjanduse_aastapreemia.pdf.

² Vt. aastapreemia statuuti: http://www.arhiiv.ee/public/EHA_Ajalooarhiiv/Ajalookirjanduse_aastapreemia/preemia_statuut_2012.pdf

Laureaat Heiki Valku õnnitleb preemia saamise puhul Toomas Tamla. Foto: H. Tamman

Nominentide seas oli kuus monograafiat, kolm allikapublikatsiooni või dokumentide kogumikku, kolm artiklite kogumikku, kaks näitusekataloogi ja üks õpik. Peamiselt käsitlevad nomineeritud raamatud vana- ja muinasaega ning uus- ja uusimat aega. Keskaega on puudutatud mõne väljaande üksikus osas, tervikuna sellele perioodile pühendatud raamatuid nominentide seas ei olnud, küll aga oli eriti jõuliselt esindatud kunsti- ajalugu ja 20. sajandi poliitiline ajalugu. Iseäranis viimatinimetatud valdkonda kuuluvad raamatud annavad tunnistust märkimisväärsest sisulisest edasiminekest selle perioodi uurimisel, ent mingi olulise uue vaatenurga leiab hoolikas lugeja igast nomineeritud väljaandest. Rõõmustav on allikapublikatsioonide jätkuv üllitamine, mis näitab huvi ja oskuste püsimist sellel vaevarohkel ja kohati tänamatul alal, mis ometi etendab nii olulist osa asjaomaste perioodide paremal mõistmisel, alusandmete koondamisel tulevaste uurimuste tarbeks ja nende andmete esmasel analüüsil.

Töö maht ja erialased oskused, mida iga üksiku teose väljaandmine nõudis, erinevad suuresti. Võrreldavad ei olnud ka teoste väljaandjate ajalised, organisatsioonilised ja rahalised võimalused. Loomulikult vaagis komisjon põhjalikult kõiki preemiale esitatud raamatuid, otsustas aga erinevalt mitme varasema aasta praktikast loobuda n-ö. finalistide väljatoomisest. Jättes ka siin nimed nimetamata, võib siiski julgelt kinnitada, et nii mõnigi 2015. aastal valminud raamatut jääb vähemalt oma valdkonnas oluliseks pikaks ajaks.

Komisjoni üksmeelsel otsusel osutus preemia laureaadiks Heiki Valgu, Silvia Lauulu ja Jaana Ratase raamat „Siksälä kalme“ (1. kd: Muistis ja ajalugu; 2. kd.: Matuste ja leidude kataloog). Kuigi raamatu tiitellehel seisab aastaarv 2014, jõudis väljaanne lugejateni siiski alles 2015. aastal ning reastus seega õigusega vastava aasta nominentide hulka.

Raamat hõlmab Siksälä kalme arheoloogilisel uurimisel saadud materjali kirjeldust ja analüüsi, selle kaudu aga ka kogu sealse laiema piirkonna, Eesti-Vene-Läti kolmnurga ajalugu muinas- ja keskajal, tuues arvukalt olulisi uusi teadmisi rahvastiku-, etnilisest ja sotsiaalajaloost, identiteedi- ja usundiloost, aga ka olimest. Need on valdkonnad, mille uurimine vähemalt vanemate perioodide puhul on üks tõsisemaid väljakutseid.

Arheoloogilise ainese tõlgendamiseks on teatavasti eri meetodeid ja võimalusi. Autorite selgitused selles valdkonnas tehtud valikute kohta lisavad väljaandele täiendavat teaduslikku kaalu. Palju annavad juurde ka esimese köite lisad – kitsamate teemade käsitlused erinevate distsipliinide asjatundjalt Jüri Peetsilt, Mauri Kiudsoolt, Kristel Kajakult, Martin Malvelt, Riina Rammolt ja Ave Matsinilt. Nende panus teeb raamatu interdistsiplinaarseks selle sõna parimas mõttes.

Raamatu sünteesiosa on hästi loetav, keelekasutus väga korrektne, vormistus täpne ja maitsekas, väljaandes sisalduvat ülimahukat alusandmete kogu jäävad aga kindlasti kasutama mitmed tulevased arheoloogide põlvad.

Palju õnne preemiaga pärjatud raamatu autoritele ja koostajatele ning kõigile nominentidele!

Tiina Kala,
Piret Lotman,
Kaarel Piirimäe

Tiina Kala

(1967), PhD, teadur, Tallinna Linnaarhiiv,
Tolli 6, 10133 Tallinn, tiina.kala@tallinnlv.ee

Piret Lotman

(1950), PhD, vanemteadur, Eesti Rahvusraamatu-
kogu, Tõnismägi 2, Tallinn 15189,
piret.lotman@nlib.ee

Kaarel Piirimäe

(1979), PhD, teadur, Tartu Ülikool, 51003 Tartu,
kaarel.piirimae@ut.ee